

כשרות כהן בעל הפרעה נפשית לעבודה במקדש

- א. קבוצת המומים בתורה
- ב. מדוע הפרעות נפשיות נחשבות למום?
- ג. רמת החומרה של הפרעה נפשית שבגינה נפסל הכהן – שיטת רש"י
- ד. רמת החומרה של הפרעה נפשית שבגינה נפסל הכהן – שיטת הרמב"ם
  1. שיטת הכסף משנה והחתם סופר
  2. שיטת המלבושי יום טוב
  3. שיטת הרב שאול אבן דנאן
  4. שיטה נוספת בביאור דברי הרמב"ם
- ה. סיכום ומסקנות

א. קבוצת המומים בתורה

התורה עוסקת במומים בספר ויקרא, כאשר בפרק אחד בפרשת אמור (כא, טז-כד) היא עוסקת במומי הכהנים, ואילו בפרק שאחריו (כב, יז-כה) היא עוסקת במומי הקורבנות. וכך נכתב לעניין מומי הכהנים:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ לְדֹרְתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לְחֵם אֱלֹהֵיו. כִּי כֹל אִישׁ אֲשֶׁר בוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב אִישׁ עֹזֵר אוֹ פֹסֵחַ אוֹ חָרֵם אוֹ שָׂרוּעַ. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ שִׁבְר רֶגֶל אוֹ שִׁבְר יָד. אוֹ גִבֵּן אוֹ דָק אוֹ תִבְלָל בְּעֵינָיו אוֹ גֵּרֵב אוֹ יִלְפֶת אוֹ מְרוֹחַ אֲשָׁף. כֹּל אִישׁ אֲשֶׁר בוֹ מוֹם מִזֶּרַע אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן לֹא יֵצֵא לְהִקְרִיב אֶת אֲשֵׁי ה' מוֹם בוֹ אֵת לְחֵם אֱלֹהֵיו לֹא יֵצֵא לְהִקְרִיב. לְחֵם אֱלֹהֵיו מִקְדָּשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים וּמִן הַקֹּדֶשִׁים יֵאָכֵל. אֲךָ אֶל הַפְּרֻכָּת לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יֵצֵא כִּי מוֹם בוֹ וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשֵׁי כִּי אֲנִי ה' מִקְדָּשָׁם. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

לעומת זאת, זו לשון התורה לעניין מומי הקורבנות:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכֹל נִדְרֵיהֶם וּלְכֹל נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לַה' לַעֲלֹה. לְרִצְוֹנְכֶם תָּמִים זָכָר בְּבָקָר בְּכֹשֶׁבִים וּבְעֻזִּים. כֹּל אֲשֶׁר בוֹ מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי לֹא לְרִצּוֹן יִהְיֶה לָכֶם. וְאִישׁ כִּי יִקְרִיב זָבַח שְׁלָמִים לַה' לִפְלֹא נִדָּר אוֹ לְנִדְבָה בְּבָקָר אוֹ בְּצֹאן תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן כֹּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בוֹ. עֹרֹת אוֹ שְׂבוּר אוֹ חְרוּץ אוֹ יִבְלָת אוֹ גֵּרֵב אוֹ יִלְפֶת לֹא תִקְרִיבוּ אֲלֵה לַה' וְאִשָּׁה לֹא תִתְּנוּ מִמֶּה עַל הַמִּזְבֵּחַ לַה'. וְשׂוֹר וְשֵׂה שָׂרוּעַ וְקְלוּט נִדְבָה תַעֲשֶׂה אֹתוֹ וּלְנִדָּר לֹא יִצָּה. וּמַעֲוֵף וְכַתוּת וְנִתּוּק וְכָרוּת לֹא תִקְרִיבוּ לַה' וּבְאֲרָצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ. וּמִיַּד בֶּן

נְכַר לֹא תִקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֲלֵהָ כִּי מִשְׁחָתָם בָּהֶם מוֹם כִּם לֹא יִרְצוּ לָכֶם.

במומי הכהנים, רשימת המומים ופירושים (על פי רש"י) היא כלדהלן: עיוור, פיסת, תרום (חוטמו שקוע), שרוע (אחד מאבריו גדול מחברו), שבר רגל, שבר יד, גיבן (שערות עיניו ארוכות), דק (שיש לו קרום) או תבלול (שיש חוט שמפסיק בין חלק אחד של העין לחלק שני) בעינו, גרב או ילפת (מיני שחין), מרוח אשך. לעומת זאת, במומי הקורבנות הרשימה הינה: עורת (עיוורון), שבור (כלומר: שבר), חרוץ (ריס או שפה שנפגמו), יבלת, גרב, ילפת, שרוע, קלוט (ללא סדק בפרסות), מעוך, כתות, נתוק, כרות. רשימת מומים זו הינה רשימה של מומי הגוף, ולכאורה ברור מכאן שאין כוללים ברשימת המומים הפרעות נפשיות למיניהן.

והנה, לכאורה משמעות הדבר הינה שאין הקבלה בין מומי הכהנים לבין מומי הקורבנות, אלא שבמסכת בכורות (מג ע"א) קובעת המשנה כי המומים שפוסלים בבהמה פוסלים אף באדם, והגמרא מקשה על כך:

אמאי? והאיכא "יבלת", דלא כתיב באורייתא באדם! ותו, "דק... תבלול" דלא כתיבי בבהמה! מילף ילפי מהדדי, דתניא: באדם לא נאמר בו "יבלת", בבהמה לא נאמר "דק... תבלול", מניין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה? תלמוד לומר: "גרב" "גרב", "ילפת" "ילפת", לגזירה שוה.

הרי לנו שכל המומים המוזכרים בבהמה שייכים גם באדם, וכן להיפך. אלא שאין זה מדויק, ובהחלט יש בזה מה שאין בזה, ובמסכת בכורות (פרק ז) נתבארו כמה וכמה פסולים שיש באדם ואין בבהמה, ומאידך פסולים שיש בבהמה ואין באדם. הבה נתמקד בפסולי האדם שאין בבהמה: מניין נתרבו פסולים אלו? הפסוק החשוב לענייננו מצוי בפרשייה הראשונה שהוזכרה (כא, כא): "כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי ה' מום בו את לחם אלקיו לא יגש להקריב". דרשה אחת היוצאת מפסוק זה מופיעה במסכת בכורות (שם):

יתר עליהן באדם. מנא הני מילי? אמר רבי יוחנן; דאמר קרא "כל איש אשר בו מום מזרע אהרן" – איש ששווה בזרעו של אהרן.

מתוך דרשה זו פוסלת המשנה (שם) את הכילון (שראשו חד למעלה ורחב למטה והלפתן (הפוך מהכילון) והמקבן (שעורפו צד ועגול) ושראשו שקוט (ראשו משופע באלכסון מלפניו) וסקיפת (שראשו אינו בולט לאחוריו). במשנה ובגמרא מוזכרות תופעות נוספות שבהן נחלקו התנאים. המשנה במסכת בכורות (מה ע"ב) מזכירה עוד רשימה שלכאורה אין לה מקור:

כשרות כהן בעל הפרעה נפשית לעבודה במקדש

הכושי, הגיחור, והלבקן, והקיפח, והננס, והחרש, והשוטה, והשיכור, ובעלי נגעים טהורים – פסולין באדם וכשרים בבהמה.

אך למרות שהגמרא לא מביאה את מקור הדברים, בספרא לפרשת אמור (פרשה ג, פרק ג, אות ב) מתבאר שהפסוק הנ"ל הוא מקורם:

מניין הכושי והגיחור והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים? תלמוד לומר: "איש", "איש", ריבה.

אמנם, המומים הללו שונים מהמומים האחרים, שכן בדיעבד כהן שיש בו מומים אלו אינו מחלל את עבודתו, וכמו שמבארת הגמרא (שם מג ע"ב):

מאי איכא בין מומא לשאינו שוה בזרעו של אהרן? איכא משום אחולי עבודה, מומא – מחיל עבודה, דכתיב: "מום בו ולא יחלל", שאינו שוה בזרעו של אהרן – לא מחיל עבודה. מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? איכא בינייהו עשה.

אם כן, יוצא שיש לנו שלוש קבוצות של מומים:

א. מומים הכתובים מפורשות בפסוקים, והכהן שיש בו מומים אלו עבודתו פסולה אף בדיעבד.

ב. מומים הנלמדים מריבוי הכתוב, ואף שכהן שיש בו מומים אלו אינו עובד לכתחילה, מכל מקום בדיעבד עבודתו אינה פסולה.

ג. מומים שהם משום מראית עין (שאינם מנושאי מאמר זה, ושם כהן העובד אינו עובר אפילו על עשה (וראו ברש"ר הירש וברד"צ הופמן בפירושיהם לפרק כ"א, שביארו כל זאת בטוב טעם ודעת).

אולם, לכאורה יש לשאול: כיצד ידעו חכמים אלו מומים לרבות? אף כי נתבאר שיש ריבוי בכתוב, מכל מקום אופן דרשת הריבוי לא נתפרשה. ונראה לומר, שאף שכבר דרשה הגמרא "ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה", מכל מקום יש חשיבות לרשימה המסוימת שנכתבה לעניין מומי אדם, שממנה למדו כעין אלו מקרים יש לרבות. הרמב"ן (ויקרא כא, יח) הקל עלינו את המלאכה, וסיכם את הקבוצות השונות במומי אדם שעליהם מדברת התורה:

והזכיר תחילה המום בחסרון האברים, עיוור או פיסת, ואחרי כן בקטנות כגון החרום, ובגודל כגון השרוע. ואחר כך בשברון העצמות, אף על פי שכל אבריו עמו כיון שנשבר העצם פסול. ואחר כך פסל אפילו בכיעור התואר, כגון הגיבן ואשר בעיניו הגרעינין. ואחר כך בבשר הגוף, כי צריך שיהיה נקי וחלק. ואחרי כן הוסיף בעל הרוח אשר ביציו נפוחים בו, אף על פי שהוא חולי נהוג בזקנים,

ואינו מום בעצם או בבשר. ורבותינו ביארו מומים רבים נלמדים מאלה, כי הנזכרים בתורה אבות להן.

הרמב"ן מבין שבתורה יש שתי קבוצות:

א. מומי אברים: התורה מתחילה באברים חסרים, ממשיכה באברים מעוותים, ואז עוברת לאברים שבורים (שאינם נראים כלפי חוץ).

ב. מומים שקשורים בגוף באופן כללי: התורה מתחילה בגוף מכוער או מעוות, ממשיכה בבשר שאינו נקי וחלק אלא חולה, ומוסיפה חולי של זקנה שאינו ממש מום, אלא השתנות הגוף כתוצאה מהזמן.

האברבנאל כותב בדומה לדברי הרמב"ן (וראו גם בהעמק דבר), אך מוסיף אף הסתכלות נוספת:

ייתכן שהמומים הנזכרים כאן הם כסוגים, ותחתיהם ייכנסו מינים רבים. כי הנה העיוור כולל כל החולאים המתילדים בעין... ופיסח כולל כל מי שצולע... וחרום כולל כל חיתוך בשר או עצם או אבר... והשרוע כולל כל תוספת בשר... והוא הדין שנשברו צלעותיו או עצמותיו. וגיבן כולל תחתיו מי שדקדקו עולה למעלה... ודק כולל הנמוך... וגרב כולל כל מיני שחין, וילפת כל עיוות הגוף ומערכת הפה והכפייה והרעד והשטות וגלגול הראש ועיקום החוטם הנוטה לצד אחד, ומרוח אשך כל מה שירע בכיס הביצים... ומי יוכל לקבץ כל זכרון כל המקרים בגוף ההווים, וכולם נכללו תחת "כל איש אשר בו מום", וחז"ל מנו אותם והעלום לתשעים מומים.

לפי פירושו זה של האברבנאל, כל מום ומום שהתורה מזכירה יוצר קטגוריה בפני עצמה. כך, לדוגמה, העיוור כולל את כל מומי העין, הפיסח את כל מומי הרגליים, החרום את כל מי שבשרו או עצם מעצמיו נחתכו, וכו'.

כבר ראינו לעיל שהשוטה אף הוא בגדר הפסולים, ועתה ניתן להבין כיצד הוא נלמד בריבוי מהמקרים המוזכרים בתורה. לשיטת הרמב"ן נראה שהשוטה הינו הרחבה של "מרוח אשך", כלומר: חולי שאינו מום. התורה מחדשת שגם אבר חולה יכול להיחשב כמום, וממילא יש מקום להחשיב גם את השוטה למום. לעומת זאת, לדעת האברבנאל השוטה הוא ריבוי מה"ילפת", כלומר: כל שינוי ועיוות באדם – וזה כולל גם עיוות נפשי משמעותי – נכלל בגדר המומים.

בין אם מדובר בחולי ובין אם מדובר בעיוות, לכאורה יש מקום לומר שבזמננו שישנו טיפול תרופתי, תהיה לכך השפעה על ההלכה למעשה, ובסוף מאמר זה נחזור לעסוק בכך.

לשלמות הדברים, נזכיר כי רבינו בחיי (שם, פסוק יז) אף מוסיף ומדגיש כי התורה אינה מחלקת בין מום מולד למום שנוצר לאחר מכן, "כי בין שנולד המום עמו, בין שנפל בו המום אחר שנולד, הרי זה פסול לעבודה", וכן כתבו אף האברבנאל והספורנו (שם).

ב. מדוע הפרעות נפשיות נחשבות למום?

למרות האמור לעיל, דברי המשנה המוסיפה אף את השוטה כמום בכהן תמוהים: הלא התורה לא הזכירה אלא מומים שבגוף, ואף אם יש לנו פסוק שממנו למדנו לרבות אף מצבים נוספים, היה ראוי להרחיב אך ורק בכל מה שקשור למומי הגוף ולא להרחיב את הרשימה אף למומים שבנפש? אך המעיין בדברי ראשונים ואחרונים יראה שאדרבה, התורה לא הזכירה אלא את מומי הגוף משום שיש חידוש בכך שמומים אלו פוסלים, אך באמת מומי הנפש הם העיקריים. וזו לשון שלטי הגיבורים (פרק שלושים ושמונה):

אולם השלימות האמיתי ייוחס לחלקי הנפש ולחלקי הגוף גם יחד, וכל עוד שלא יהיה הכהן שלם בנפשו, גם כי יהיה בריא בגופו, לא יכשר ליגש אל המזבח לשרת, כי לא לפניו אישים פועלי און וחושבי רעה בלבכם יבואו... וגם חלקי האברים הנאותים בכלל ובפרט יוועדו יחד לכונן אדם שיהיה בנפשו טוב והגון, ובגופו יפה תואר ויפה מראה. ומפני שהאדם לא יראה, כמו שעושה ה', ללבב, גזרה חכמתו יתברך להורות לנו באותו ובמופתים מי הוא זה שבחדרי לבו יהיה טוב או רע, עד שיקורב בגלל זה או ירוחק מקהל ה' בתגמולו... ודי לכם שאומר כי המומים שייפסלו בם הכהנים יסובו על שני עמודים אלה, היינו על הנטייה מהבריאות, ועל הוראת פחיתות הנפש בליבם, גם כי הגוף כולו לא יהיה דבר ניפתל ועיקש.

אף באחרונים מצאנו רעיון זה. המשך-חכמה לפרשתנו כותב:

ואם כן, יש לחוש שמא יהיה הכהן העובד לבו תוהא עליו, ולא יהיה מודה בעבודה או מסתפק, אשר על זה הזהירה תורה "לעבדו בכל לבבכם"... לכן היה מן התחבולה האלקית, שבעל מום פסול להקרבה, אף אם הוא כשר בכשרים וצדיק בצדיקים, והמום בו גזירה מהשם יתברך מטעם הכמוס אצלו. לכן אם יהיה כהן מי שאינו מודה בעבודה או לבו תוהא עליו, יהיה בעל מום ויפרח המום בו, וייבדל משירות מזבח ה'.

וכן בספר שיח השדה (פרשת אמור, סי' קמב) כתב:

ויש לומר דהנה עיקר המום הוא על ידי שאין נפשו שלמה לה, ומסתמא כל כהן אשר נפשו הייתה פגומה, סיבב הקדוש ברוך הוא שיהיה בו מום חיצוני גם כן כדי שלא יוכל להקריב.

וראו גם ספר רחובות הנהר (פרשת אמור). ואף שבמקורות אלו משמע שמדובר במומים של מידות הנפש, ולא בהכרח בהפרעות נפשיות, מכל מקום בספר תוספת ברכה (לפרשתנו) ביאר שכל עניין שבנפש, שם "מום" עליו:

רגילים אנו לפרש שם "מום" חסרון בגוף או באבר, אבל לפי התלמוד כולל שם מום גם חסרון רוחני, שכן נמנו בין מומי כהנים שפסולים לעבודה גם שוטה ושיכור... שפסוק זה בא לרבות שאר מומין, ובכללם גם מומין נפשיים... וכן מצינו שם "מום" בהוראה על חסרונות במידות הנפש... וקרוב לומר כי חז"ל מצאו לכנות כל חסרונות נפשיות בשם "מום" על פי הפסוק בפרשת האזינו "שיחת לו לא בניו מומם", ושם מוסב על חסרונות מוסריות בין אדם למקום.

עוד יש להוסיף כי אם נלך אחר טעם פסילת הכהנים במומיהם, נראה שהדבר שייך אף במומי הנפש. בין מפרשי התורה מצאנו לאברבנאל שיסביר את טעם הדבר כך:

כי הבעל מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו, כי הוא חילול כבוד השכינה, יען כי כל הרואים את הכהן בעבודתו והוא בעל מום יתפעלו בדמיונם ויתעבו העבודה ההיא, וזהו גנאי מפורסם אפילו לבשר ודם, כל שכן להשם יתברך.

לעומת זאת, הרש"ר הירש ביאר באופן אחר:

כבר עמדנו לעיל על היחס ההדוק שבין הכהן המקריב לקרבן; וכבר הסברנו את משמעות התמימות הגופנית הנדרשת ביחס לשניהם. היא מבטאת גם את שלמות התמסרותנו – וגם את שלמות החיים שנזכה בהם בקירבת ה'. מזבח ה' לא הוקם לצורך שבורים ורצוצים, עוורים ופסחים, נכים ודוויים וחולים; לא לשם כך נבנה המזבח, כדי שהאדם העיפי ישתרך למעלותיו וימצא שם ניהומים לאבליו או רפואות פלאים לחוליו. כי החיים בשלמותם, ברעננותם ובגבורתם יתקדשו שם לחיי מעש של עבודת ה'; וכך יזכו בכרכת ה' של רעננות נעורים וכוח חיים. החיים והגבורה, לא המוות והחולשה שוכנים במזבח ה'; והוא דורש את התמסרות האדם השלם, והאדם בשלמותו יעלה שם ויפרח... בעל מום לא יוכל לייצג את האדם המצוי בקירבת ה'. וכדרך שבעל מום איננו יכול לייצג את האדם הפורח בקירבת ה', כן גם "לא יגש להקריב את – אשי ה'": אין הוא יכול לייצג את נקודת המצב, שממנה יש לבקש את קירבת ה'. לא משבר החיים יניע את האדם מישראל לבקש את ה' במזבחו; לא חיים שבורים – ולא חלק של החיים – יימסרו לאש – דת המזככת והמעצבת, למען יהיו לחם אלוהיו; "את לחם אלהיו לא יגש להקריב": אין אדם זוכה לחיים שלמים הראויים לקירבת ה' – אלא אם כן תחילת שאיפתו היא מנקודת המצב של החיים השלמים בתמימותם.

ובאחרונה נזכיר גם את הרד"צ הופמן בביאורו שם:

"לחם וגו'". בכיטוי זה נמצא גם טעם האיסור. רק מי שהוא שלם גם בגופו ראוי לגשת לפני ה' כבא כחו של העם ולהקריב לו את מתנות העם ולשרת בקודש.

מכל הנ"ל יוצא כי הן מצד הרעיון שמומי הגוף מייצגים בעומקם את מומי הנפש, הן מצד טעמי הפסול למומי הגוף עצמם שהובאו, מובנת הרחבת הגמרא את רשימת המומים לכלול אף את השוטה והשיכור.

ג. רמת החומרה של הפרעה נפשית שבגינה נפסל הכהן – שיטת רש"י

כאמור לעיל, חכמים למדו מייתור הפסוק כי שוטה הינו בעל מום ואינו עובד לכתחילה במקדש. בספרי נפשי בשאלתי (פרק א, סעיף י) הבאתי דוגמאות לשוטה הגמור, ונראה שמי שיש לו הפרעות אלו הרי הוא בכלל הפסולים לעבודה: הפרעה פסיכוטית חולפת (Brief psychotic disorder), הפרעה סכיזופרניפורמית (Schizophreniform Disorder), סכיזופרניה (Schizophrenia), הפרעה סכיזואפקטיבית (Schizoaffective Disorder), מקרים מסוימים של הפרעה דו-קוטבית (Bipolar Disorder), מקרים מסוימים של הפרעת דה-פרסונליזציה/דה-ריאליזציה (Depersonalization/Derealization disorder), דליריום (Delirium), הפרעה נזירוקוגניבית חמורה (Severe Neurocognitive Disorder), ואף מקרים מסוימים של דמנציה (Dementia).

אולם עתה יש לעיין בדין זה, ובמיוחד לאור המציאות היום שלא הייתה קיימת בזמן חז"ל: האם במצב שבו ניתן לאזן את הכהן תרופתית, כך שלא יסבול מההפרעה הנפשית וזו לא תהיה ניכרת בו כלל, הוא יהיה כשר לעבודה במקדש? על מנת להשיב לשאלה זו עלינו להרחיב את היריעה, שכן לכאורה השוטה אינו ההפרעה הנפשית היחידה המוזכרת במסכת בכורות. במשנה (בכורות ז, ה) מוזכרים אף שתיים נוספות שראוי לתת עליהן את הדעת: "נכפה אפילו אחת לימים, רוח קצרה באה עליו". כידוע, המילה "נכפה" בלשון חז"ל מכוונת כלפי אפילפסיה, שבזמן חז"ל הייתה נחשבת לעניין שבנפש (והיום האפילפסיה מזוהה כהפרעה נזירולוגית ולא כהפרעה נפשית). אך מהי רוח קצרית? בגמרא שם (מד, ב) למדנו: "רוח קצרית באה עליו. מאי נינהו? תנא: רוח בן נפלים באה עליו".

רש"י מסביר כי מדובר ב"רוח שד", מוסיף את המילה "נאלת", ומסביר: "רוח שטות על ידי שד, זהו בן נפלים, נויטון". מפירוש רבינו גרשום מאור הגולה משמע שזו הייתה אף גרסתו בגמרא: "מאי ניהו? נאלא, רוח שטות", והמשיך ופירש: "בן נפלים – רוח שידה, שיגעון". ניתן למצוא פרשנות זו אף בערוך בכמה מקומות (ערך כף, ערך קצר, ערך בן נפיל, ערך נאלא). ופירוש זה נמצא כבר אצל רב האי גאון בספר המקח והממכר (שער מה):

והיכא שנתהפך ונפול על פניו כמו שכפאו שד, ואף על פי שאין בא עליו אלא לעתים רחוקים, או שבא עליו כבודות לילה כשהוא ישן וקורין אותו בלשון כאבוס – הרי זה מום, כדגרסינן: נכפה אפילו אחת לימים, רוח קצרה באה עליו, ואמרין: רוח קצרות, מאי ניהו? נאלא.

קשה לדעת מהם "נאלא" ו"נוייטוין", אך נראה שמדובר בהפרעה הקרובה לשטות, כיוון שאדם זה אינו בשליטה גמורה על מעשיו ("כמו שכפא שד"), ושמא הכוונה לפסיכוזה או מאניה מסוג מסוים. מכל מקום, נראה שמדובר בתופעה קיצונית יחסית.

והנה, רבינו גרשום כותב על הנכפה בלשון זו:

נכפה אפילו לימים – כלומר: אפילו לזמן קבוע, פסול לעבודה אפילו בשאר הימים בשאינו נכפה.

לפי דברי רבינו גרשום, המטרה שעבורה המשנה מדגישה בנכפה ש"אפילו לימים" הוא פסול לעבודה, היא לומר שמי שהוא נכפה פסול לעבודה כל הימים, וגם כשאינו סובל ממחלתו. לכאורה טעם הדבר איננו ברור: מדוע לא יעבוד הנכפה שברגע זה מתפקד כאחד האדם? בשו"ת חתם סופר (אה"ע ב, סב) דן בנוגע לאיש שנשא אישה, ו"שלושה ימים אחרי הנישואין נשתגע... ונודע בעדים שזה המום היה בו מכבר ויש לו וסת ידוע בכל שנה בחודשי טבת ושבט, ועתה רצון האשה ומשפחתה לכופו לגרשה לכשישתפה". החתם סופר דן בסוגייתנו, וכותב כך:

אבל האמת יורה דרכו שממקומו הוא מוכרע, מדאמר "רוח קצרות באה עליו" ולא תנן "בעל רוח קצרות", אלא על כורחך שבאה עליו לעיתים ידועים ומסתלקת ממנו, ואפילו הכי פסול אפילו בשעת חלמותו מפני שעתידיה לבוא עליו, והיינו דווקא בעל רוח רעה דלפירוש רש"י הוא שד השוכן בקרבו ואם כן לא יאה לעבוד לפני מלך הכבוד יתברך שמו, אפילו בעת שהוא שפוי... אבל שוטה שהוא עיתים חלים שאז הוא כפיקח לכל דבריו – כשר נמי לעבודה באותה שעה.

לפי דברי החתם סופר יש לחלק לשיטת רש"י בין שני סוגי מצבים: הנכפה ובעל רוח קצרות מצד אחד, והשוטה מצד שני. השוטה הוא מי שאיבד את שפיותו ופסולו הוא מצד עצם איבוד השפיות באותה שעה, אך מצב כזה יכול להיות זמני, ואם רואים אנו כי אדם זה הוא שפוי עתה ודעתו שלמה, אין שום מניעה שיעבוד במקדש. לעומת זאת, בעל רוח קצרות הוא שונה, משום שישנו שד ששוכן בקרבו של אדם זה באופן מתמיד, וכתוצאה מכך "לא יאה לעבוד לפני מלך הכבוד יתברך שמו" במצב כזה.

ונראה לי שכוונת החתם סופר לומר שלדעת רש"י גם הנכפה וגם מי שרוח קצרות באה עליו, אי אפשר שיעבדו במקדש, לא מפני מצבם הנוכחי (כמו בשוטה) אלא מצד מצבם העתידי. מצד אחד, יש לנו חזקה שההפרעה הנפשית תחזור בשנית, ומצד שני קשה לדעת בדיוק מתי תבוא עליהם ההפרעה, ומבחינה זו אין זה יאה להעמיד אדם בבית המקדש שיש חשש שלפתע יילפת על ידי הפרעה כזו או אחרת (לעומת זאת, השטות נתפסת כמשהו חיצוני, שאינו 'שוכן בקרבו' של האדם, ועל כן אין חוששים לה כל עוד רואים שהאדם הוא פיקח). כפי שיתבאר להלן, החתם סופר סבור שניתן להשוות את שיטתו של רש"י עם

כשרות כהן בעל הפרעה נפשית לעבודה במקדש

שיטת הרמב"ם. לפי זה, הזמנים המוזכרים ברמב"ם ("לימים רבים", "עיתים ידועים" וכו') באים להגדיר את הסיבה לשוני בדין: מצב נוכחי (מעין מום עובר) מול חשש למצב עתידי (שמעיד על מעין מום קבוע).

לפי זה, יש לומר שמי שמתמודד עם דמנציה ברמה כזו שלפעמים דינו כפיקח ולפעמים דינו כשוטה, הרי הוא כמי שיש לו רוח קצרית שבאה עליו מפעם לפעם ואין אנו יודעים מתי, והוא יהיה פסול לעבודה במקדש גם בשעת פקחותו. לעומת זאת, מי שמתמודד עם סכיזופרניה או הפרעה דו-קוטבית, אך לוקח תרופות שבעזרתן הוא מאוזן והפסיכוזא או המאניה הן תחת שליטה, הרי הוא כשוטה שאיננו פסול אלא בשעת שטותו, אך בשעת פקחותו ניתן להתיר לו לעבוד במקדש (ובספר חומר בקודש (הערה 25, עמ' יט-כ) ראיתי שהתייחס לזה קצת).

ד. רמת החומרה של הפרעה נפשית שבגינה נפסל הכהן – שיטת הרמב"ם

1. שיטת הכסף משנה והחתם סופר

מדברי רש"י יוצא שרק השוטה או מי שדינו כשוטה נכלל בכלל מומי הנפש הפוסלים בכהנים, שכן פירוש רוח קצרית לפי רש"י הוא כפירוש רוח רעה, כפי שעולה מדבריו (תענית כב, ב ד"ה מפני), והוא סימן לפסיכוזא או מאניה כפי תיאור זה. אולם, אף שהרמב"ם מסכים לכך שרוח קצרית היא כרוח רעה (השוו דבריו להלן למה שכתב בפירוש המשנה למסכת שבת ב, ט), מכל מקום חלק על המשמעות של מושג זה (ואף שבהפלאה שבערכין (ערך "נאלא") ניסה להשוות בין שיטת רש"י לשיטת הרמב"ם, לעניות דעתי דבריו קשים).

וזו לשון הרמב"ם כאן בפירושו למשנה:

ורוח קצרית – מתוצאות המרה השחורה, כמבולבלי החושים והמשועממים שכבר הביאתם התגברות המרה השחורה לידי הפסד פעולות הגוף וכוחותיו.

בעקבותיו פירש כך אף רבי עובדיה מברטנורא, ובהלכות ביאת המקדש (ח, טז) נקט הרמב"ם לשון קצת אחרת, אף שנראה שהכוונה אחת:

ועוד יש שם באדם ארבעה מומין אחרים ואלו הן: החרש, השוטה, והנכפה אפילו לימים רבים, מי שרוח רעה מבעתו תמיד או בעיתים ידועים.

והנה, הכסף משנה (שם) עמד על השינוי בלשון הרמב"ם בין נכפה לבין רוח רעה:

וסובר רבינו דכי היכי דנכפה אפילו אחת לימים, הוא הדין לרוח קצרית, דמאי שנא.

הכסף משנה סבור שהרמב"ם הוסיף את המילים "תמיד או בעיתים ידועים" לתיאור של רוח רעה כדי לומר לנו שגם אם הרוח הרעה מבעתת את האדם אך ורק בעיתים מסוימות,

אף על פי כן הרי הוא פסול לעבודה בכל הזמנים כולם. וכן הביא דבריו התוספות יום טוב (בכורות ז, ה).

והנה, החתם סופר (שם) הקשה על דברי הכסף משנה: "ולפי עניות דעתי זה אינו, דאם כן בחרש ושוטה נמי הוה ליה לרמב"ם למימר אפילו אחת לימים רבים", כלומר, שאין זה סביר לומר שהרמב"ם למד מנכפה לרוח קצרית, שאם כן היה לו ללמוד גם לשוטה ולכתוב אף בו שהפסול הינו פסול גורף. לעיל הובא תירוצו של החתם סופר שאינו חולק על הכסף משנה מצד ההלכה למעשה, אך כותב ש"ממקומו הוא מוכרע" ולומד חילוק בין שוטה לבין רוח קצרית ונכפה. אף הרש"ש במקורי הרמב"ם כתב שהרמב"ם הוציא את חידושו מלשון הגמרא שאמרה "באה עליו" לעניין רוח קצרית: "משמע לרבינו שבאה עליו לפרקים". כפי שהוזכר לעיל, החתם סופר בתשובתו הנ"ל משווה בין שיטת רש"י לרמב"ם, ולומד לפי שניהם דין אחד, ולעיל הסברנו את סברת החתם סופר בהבנת הסוגיה.

אלא שלעניות דעתי הדברים קשים, כי ברש"י הסיבה שהפסול הוא גורף היא מפני שרש"י סבר שמדובר בשד שאחז בנפשו של האדם, וכמו שהוסבר לעיל. אך לרמב"ם מדובר במרה שחורה, ולכאורה אין כאן את אותו חשש שיש שם כלל. אכן, החתם סופר הרגיש בזה והוא כותב: "ולהרע"ב נמי שפירש בעל מרה שחורה, ידוע כי כל ימי מכאובים וכעס עניינו". אך לכאורה אין זה דומה כלל למי שאחזו שד, ובמונחים מודרניים: יש ודאי חילוק בין הפסיכזזה לבין הנזירזזה. בעוד יש לחשוש שפסיכזזה שחוזרת לפתע פתאום יכולה להביא לזלזול בכבוד בית המקדש והפרעה משמעותית בעבודתו, בנוירזזה (כגון דיכאון) חשש זה קטן יותר. זאת ועוד, כיוון שאין כאן שטות כלל (וכן בשו"ת חלקת יואב (קמא, אה"ע, סי' כ' בהערה) הדגיש שלשיטת הרמב"ם "זהו רק מום, לא שוטה") ודעתו לכאורה שלמה, צריך עיון מדוע ייפסל אדם זה מעבודה במקדש?

2. שיטת המלבושי יום טוב

אכן, בשו"ת מלבושי יום טוב (א, אה"ע, ד) הציע מספר הסברים אחרים. הוא נשאל על אישה שהייתה לה הפרעה נפשית, והשואל העלה סברה לומר שההפרעה הנפשית היא מום כזה שרוב בני אדם מקפידים על כך ומטעם זה יש ספק בעצם הקידושין אם היו מקח טעות אם לאו. על מנת להבין את דיונו של המלבושי יום טוב בענייננו, יש להקדים שתי הקדמות:

א. התוספתא (סוטה ז, ט) מזכירה ברשימת המומים שנחשבים למקח טעות הן את השוטה והן את ה"משועממת". בתחילת תשובתו סבור המלבושי יום טוב ששוטה היא מי שיש בה דווקא את הסימנים המוזכרים במסכת חגיגה (ג, ב), ואילו משועממת היא "כל שעושה מעשים של שיגעון שהמה זרים ונפלאים בעיני הבריות".

ב. המשנה (כתובות ז, ז) קובעת כי "כל המומין הפוסלין בכהנים, פוסלין בנשים", והגמרא (שם עה, א) מוסיפה כי "תנא, הוסיפו עליהן: זיעה, ושומא, וריח הפה". כלומר: רשימת המומים שנחשבים למקח טעות בקידושין הינה רחבה יותר מאשר רשימת המומים

כשרות כהן בעל הפרעה נפשית לעבודה במקדש

הפוסלים בכהנים, ולכאורה לפי זה אם יש מום שהוזכר אצל האישה ולא אצל הכהן, הרי זה בדווקא. וכן הפוך: אם יש מום שלא הוזכר אצל הכהן ולא נוסף לעניין קידושין, הרי זה סימן שאין כאן מום לעניין קידושין (וחולק בזה על האמור בשו"ת נודע ביהודה (קמא, אה"ע סי' נג) שיכולים להיות מומים באישה שלא הוזכרו כיוון שאינו מצוי שהבעל לא יבחין בהם קודם הקידושין, וכדומה).

על פי שתי הקדמות אלו נוכל להבין את דברי המלבושי יום טוב. הוא מביא את התוספתא הנ"ל ושואל: אם התוספתא מזכירה הן שוטה והן משועממת, ואילו אצל כהנים לא מוזכר אלא השוטה, לכאורה הדבר אומר דרשני: האם משועממת זהו מום שפוסל אך ורק בנשים ולא בכהנים? המלבושי יום טוב מציע לכך ארבעה תירוצים אפשריים:

1. אכן, אצל כהנים רק שוטה נפסל לעבודה, ואילו באשה ניתן לטעון טענת מקח טעות גם במשועממת. אך אם כן, המשנה או הברייתא שבגמרא הייתה צריכה להביא את המשועממת (ולא רק התוספתא) בתוך רשימת המומים שנשים יתרות בהם על הכהנים, ועל כן אפשרות זו נדחת.

2. אפשרות שנייה הינה לומר ש"רוח קצרית" הינה ביטוי נוסף ל"משועמם", ולמעשה שניהם מכוונים לאותה תופעה, וכמו שכותב שם בתשובה: "זוה פשוט דעל ידי שד הוא לאו דווקא, דהוא הדין אם אחזתו רוח שיגעון וטירוף על ידי חולי". לפי זה המשועמם אכן מוזכר אצל כהנים, וקל וחומר למומי נשים. ומכל מקום, יש להעיר שאין פירוש זה מתאים אלא לשיטת רש"י שמדובר בשיגעון ממש, ובדומה לשוטה.

3. בתירוץ השלישי מציע המלבושי יום טוב ש"משועמם" אינו סוג של שטות, אלא יש לזהותו עם הדיכאון, ובלשונו: "דגם חולי מרה שחורה שאינו עושה שום שיגעון וטירוף רק שלבו תמה עליו ויושב בדול מן הבריות והוא רק בעיצבון, נמי מקרי משועמם". ואף שלגבי כהנים לא הוזכר משועמם, מכל מקום הרי הרמב"ם פירש ש"רוח קצרית" זו מרה שחורה, ואם כן יש לומר שגם אצל כהנים נחשב זה למום. אך המלבושי יום טוב ממשיך ומדקדק מלשון הרמב"ם בפירוש המשנה שלא כל דיכאון נחשב למום, אלא דווקא כזה שמביא לידי "הפסד פעולות הגוף וכוחותיו", וכן דייק מלשון הברטנורא שם. אך לפי זה קשה, שאם כן שוב יש חילוק בין מומי נשים לכהנים שלא הוזכר במסכת כתובות, כי אצל נשים פשוט שכל דיכאון הוא בכלל מום (שכן "משועממת" היא מי שיש לה מרה שחורה), ואילו בכהנים דווקא דיכאון חמור מאוד (ולכן כתוב דווקא "רוח קצרית", שזה סוג של דיכאון חמור יותר). במונחים מודרניים, ייתכן שהדבר מקביל לדיכאון מזורזי (MDD – Major Depressive Disorder).

4. מחמת הקושיה הנ"ל מתרץ המלבושי יום טוב תירוץ רביעי ואחרון. על פי תירוץ זה, השוטה המוזכר אצל כהנים עוסק במצב קל יותר, ולא במצב נפשי קיצוני (שעליו לא היה צריך לכתוב שהוא מום לרוב פשטות הדברים, שהרי הוא קטן שאינו יכול לעבוד).

השוטה המוזכר – אינו השוטה הגמור, אלא "שדעתו צלולה, רק שהיא דלה וקלושה הרבה... ואף שדינם כפקחים לכל דבריהם, מכל מקום מום הוה שאינם שווים בזרעו של אהרן". לפי זה, המשועמם מחמת מרה שחורה (כלומר: בעל הדיכאון החמור המוזכר בתירוץ השלישי) כלול בתוך המילה "שוטה", ואילו משועמם רגיל אינו מום, מה שאין כן בנשים שהתוספתא מבארת שלעניין קידושין אף משועממת רגילה (כלומר: דיכאון קל) יכול להיחשב מום. לפי זה, יכול להיות אדם שהוא בדיכאון קל, אבל כיוון שהדבר אינו משפיע עליו בצורה משמעותית אין הוא פסול לעבודה ואין זה מום הפוסל בכהנים, ורק בשעה שהדיכאון מתגבר עליו מאוד ייפסל.

המלבושי יום טוב מסכם שלדעתו נחלקו רש"י והרמב"ם לעניין חולה במרה שחורה לפרקים: לדעת רש"י אינו פסול לעבודה אלא בשעה שאוחזת בו המרה השחורה, ואילו לדעת הרמב"ם במשנה תורה הוא פסול לעבודה בכל הזמנים.

מדברים אלו למדנו חילוק עקרוני אפשרי נוסף. מהחתם סופר משמע לחלק בין הפרעות כאלו שיש לנו חשש סביר שיופיעו לפתע ויפריעו לעבודת המקדש ויביאו לזלזול במקום המקודש, לבין הפרעות כאלו שאין לחשוש לכך לגביהם. אך מדברי המלבושי יום טוב משמע שהשאלה העיקרית שצריכה להישאל היא חומרת ההפרעה: אם ההפרעה היא כזו שמשפיעה באופן משמעותי על יכולתו של האדם לחשוב או לפעול, ואף אם אינו משווה לו דין שוטה, הרי זה בכלל מומים שאסרה התורה. וכאן נחלקו לדעת רש"י והרמב"ם: לפי רש"י ההלכה תפסול את הכהן רק בשעה שהוא סובל מההפרעה הנפשית, ואילו לדעת הרמב"ם עצם קיומה של ההפרעה מחילה על האדם דין פסול, וגם כשהוא מרגיש בריא ודעתו שלמה. לפי זה, הזמנים שמוזכרים ברמב"ם באים לחדש חומרא: אף שתדירות ההפרעה היא כזו שאינה באה אלא מדי פעם, מכל מקום יש כאן פסול מהותי שפוסל את הכהן לעבודת המקדש.

3. שיטת הרב שאול אבן דנאן

אולם גם דברי המלבושי יום טוב קשים, שהרי גם הוא מודה שפירושו בדברי רש"י מקביל לדברי הרמב"ם בפירוש המשנה, ואם כן חולק הרמב"ם בפירושו למשנה על דבריו במשנה תורה. זאת ועוד, הרמב"ם (הל' עדות ט, ט-יא) מחלק היטב בין סוגי שטות שונים, ואם היה רוצה לומר שכאן השוטה אינו השוטה הגמור לכאורה היה צריך לכתוב כן, וקשה לומר שהשוטה המוזכר במסכת בכורות שונה מכל שוטה אחר שבמשנה ובגמרא, ללא ראייה? אף לא מבואר בדבריו מהי רוח קצרית לשיטת הרמב"ם, שהרי מרה שחורה נכללת בכלל שוטה. ועוד קשה שהוא סבור שדברי רש"י נאמרים לעניין מרה שחורה, ולא נראה כן מלשונו, וראו בשו"ת דבר יהושע (ג, אה"ע, א) שגם מדבריו משמע שאין במשמעות דברי רש"י כל התייחסות למרה שחורה. ולמעלה מכל זה, עדיין צריך עיון בלשונו של הרמב"ם שכתב

לשון יוצאת דופן בנוגע לרוח קצירת: "תמיד או בעיתים ידועים" – מה התכוון הרמב"ם ללמדנו?

ומצאתי בשו"ת הגם שאול (ב, ו) לרב שאול אבן דנאן תשובה לשאלה אחרונה זו, ולדעתו הרמב"ם בא ללמדנו שישנם סוגים שונים במצב זה, ולא כל המצבים דומים, וזו לשונו (אחר שמקשה על הכסף משנה):

והנראה לפי קוצר עניות דעתי, שנכפה ורוח קצרה אינם שווים בהשוואה אחת לכל דבר... כי הנכפה מום גדול הוא, ובכל אופן מום ייחשב אפילו אחת לימים רבים... אך רוח קצרה גרע טפי מהנכפה, אולם יש פעמים שהיא שווה לנכפה, ויש פעמים שאינה שווה כל כך, ויש פעמים שאינה לכלום... רוח קצרה התדירית או מוגבלת בזמנים ידועים – אפילו רחוקים – ולכל הפחות שלוש פעמים, ודאי מום וחולי הוא מושרש בעורקיו; אבל באינו תדירי ובאינו מוגבל אלא לפעמים בלתי סדר והגבלה אינו מום של חולי רק מקרה הטבע שיוכל להיות בכל אדם מסיבות זמניות.

לפי דברי הרב שאול אבן דנאן, יש כאן שיטה שלישית בהבנת הרמב"ם. לעולם מי שמוגדר כבעל מום נפשי שפוסל כהן לעבודה – הוא פסול לעולם, ואין זה משנה אם מדובר בשעה שהוא מושפע מההפרעה או בשעה שאינו מושפע ממנה. לשונו של הרמב"ם מכוונת להגדיר בדיוק זאת: מתי נחשב זה שהמום הוא מהותי מספיק עד כדי שהאדם נחשב לפסול? בשוטה נראה שאין תנאי, וכל שהוא מוגדר כשוטה, הוא פסול גם בשעת פקחותו. הנכפה, אם יש רגילות מסוימת, וגם אם היא יחסית רחוקה ("לימים רבים"), אין הוא עובד לכתחילה. מי שרוח מבעתתו, כאן חומרת המום נידונה על פי התדירות: אם מדובר ב"תמיד" או "בעיתים ידועים", אכן הכהן פסול לעבודה, אך נראה שכאן התדירות צריכה להיות יחסית קרובה, שכן אם היא רחוקה יש לומר שהמצב הנפשי אינו מהותי לאדם אלא שלפי טבעו של כל אדם לפעמים הוא שוקע בעצבות ולפעמים הוא מתמודד עם קשיים כאלו ואחרים, ואין זה מעיד דבר על מעמדו המהותי.

4. שיטה נוספת בביאור דברי הרמב"ם

אך נראה לי שאף על שיטה זו קשה, כי לא ברור כל כך החילוק שבין נכפה לבין מי שרוח מבעתתו, וכן מדברי רבינו גרשום שהובאו לעיל קצת משמע שדווקא בנכפה הדגיש שפסולו הינו תמידי ואפילו שלא בשעת כפייתו. וגם מלשונו בשו"ת אגרות משה (יו"ד ב, יח) משמע שכהן שסובל ממרה שחורה יכול לעבוד עבודה במצבים מסוימים. לעניות דעתי יש להביא שתי ראיות לכך שהרמב"ם לא התכוון לפסול באופן גורף את בעלי ההפרעה הנפשית. הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש (ח, יז) כתב:

נמצאו כל המומין הפוסלין בכהנים מאה וארבעים, וזהו כללן... ושבעה בכח הגוף וריחו.

ובערוך השולחן העתיד (מז, יט) ביאר:

וזה שכתב שבעה בכח הגוף וריחו, כוונתו לשלושה שבסימן הקודם – זקן וחולה ומזוהם – וארבעה שבסימן זה: חרש, שוטה, נכפה ורוח רעה.

והנה, לעניין זקן פשוט שכוון שאין זה פסול שיכול לחזור לכשרותו הרי זה פסול עולמי. ומאידך, לעניין חולה הדבר פשוט שברגע שיבריא יכול לחזור לעבודתו. ולעניין מזוהם, פסק הרמב"ם (על פי הגמרא) בהלכות ביאת המקדש (ז, יג):

וכהן שהוא מזוהם בזיעתו – רוחץ ושף כל גופו בבושם, ועובד. היה ריח פיו רע – נותן בפיו פלפל או זנגביל וכיוצא בהן ועובד.

הרי לנו שפסול זה, כיוון שיש אופן שיכול לחזור לכשרותו, אין הוא פסול עולמי, אלא הרי הוא מסיר את הדבר המעכב וכשר הוא לעבודה. כיוון שהרמב"ם כלל את השלושה הללו יחד עם הארבעה שבפרק ח', יש מקום לומר שגם בחולי הנפש, אם יש אופן שחזור לכשרותו, יש להכשיר את הכהן לעבודה. ראייה נוספת לכך יש להביא מדברי המשנה. ראינו לעיל במשנה כי השוטה הוזכר יחד עם השיכור, וחשוב לציין את דברי הרמב"ם בפירושו למשנה (בכורות ז, ו) שם הוא מסביר כי שתויי יין פסולים אף בדיעבד מגזירת הכתוב, וכאן אין מדובר אלא בשיכור שהשתכר מדברים שאינם שכר או יין:

שאינ השיכור מחלל עבודה, זה נכון, אלא שהוא במי שהיה שיכור מדברים המביכים את המוח זולת היין והשכר.

למדנו מדבריו שהשיכור פסול, לא מפני מה שגרם לשכרותו (שכן שתויי יין אינם פסולים אלא אם שתו ממש יין או שכר), אלא מפני התוצאה: "מדברים המביכים את המוח". ונראה שהרמב"ם למד זאת מההשוואה לשוטה (כמו שהדגיש בפירושו הון עשיר שם), ואם כן זהו טעם הפסול: כל מי שדעתו אינה שלמה ואפילו בצורה זמנית (כמו השיכור), הרי הוא בעל מום ופסול לכתחילה לעבודה. אולם, כאמור, מסתכלים אנו על התוצאה: כל עוד יש כאן "דברים המביכים את המוח", יש כאן מום שפוסל את הכהן לעבודה. ברגע שהמוח אינו מובך, ודעת האדם שלמה, לכאורה חוזר הוא לכשרותו, בדומה לשיכור המתפכח מיינו.

עתה נשוב לביאור דברי הרמב"ם. לעניין שוטה הרמב"ם לא הזכיר שום תנאי, ולעניין נכפה הוסיף "אפילו לימים רבים" על פי המשנה, ולעניין רוח קצרית כתב "תמיד או לעיתים ידועים". על כן, יש לומר כי הרמב"ם יוצר כאן שלוש קטגוריות. כך יש לקרוא את דברי הרמב"ם במשנה תורה: השוטה פסול מצד עצמו, הנכפה נפסל מצד החשש העיתידי שבמצבו, ואילו "מי שרוח מבעתו" יפסל לפי העניין: אם רוח זו מבעתו "תמיד" לא יוכל לעבוד כלל, ואם היא מבעתו "בעיתים ידועים" לא יוכל לעבוד רק באותם עיתים.

אם כנים דברינו, יוצא שלרמב"ם יש שלוש קטגוריות, וזהו דינם:

כשרות כהן בעל הפרעה נפשית לעבודה במקדש

א. השוטה – פסול לעבודה מעצם מעמדו כשוטה (שהרי אינו חייב במצוות, ואינו יכול להיות שלוחו של הציבור ולהוציא את הרבים ידי חובתם). כמובן שברגע שאינו שוטה, יוכל לחזור ולעבוד, וכדעת החתם סופר לעיל.

ב. הנכפה – פסול לעבודה מטעמים פרקטיים, מתוך החשש שמא ילפת באמצע עבודת המקדש.

ג. מי שרוח מבעתתו – אין לו מעמד עצמי של שוטה, אבל פסולו ייקבע על פי המציאות: אם באותה שעה דעתו אינה שלמה אין הוא יכול לעבוד, ואם אינה מבעתתו אלא לעיתים ידועים הוא יוכל לעבוד בשאר הזמנים.

יש לשים לב: אין הקטגוריה השלישית דומה לראשונה. עצם השטות מפקיעה מהכהן את היכולת לעבוד במקדש. אך נראה שצדק המלבושי יום טוב שלא כל מקרה של מרה שחורה פוסל את הכהן. יכול הכהן לסבול מרוח רעה, אך כל עוד רוח זו אינה משפיעה עליו כל כך עד שהיא מבעתתו, אין הוא פסול לעבודה. לכן כתב הרמב"ם "תמיד או בעיתים ידועים", כאומר: הרוח הרעה זו שורה על האדם בקביעות, אלא שיש בני אדם שהיא אף מבעתת אותם תמיד, ויש כאלו שרק לעיתים ידועים. ונראה שהדבר מדוקדק מאוד בדברי הרמב"ם בפירושו למשנה, שכתב שרוח קצרית הינה "מתוצאות המרה השחורה", כלומר: היא תוצאה אפשרית אחת של מרה שחורה, תוצאה שמפקיעה מהכהן את היכולת לעבוד במקדש. המרה השחורה מצד עצמה אינה פוסלת, אך מרה שחורה שהיא אף רוח קצרית אכן פוסלת. ממילא, הדגש בדברי הרמב"ם הינה על המילה "מבעתתו", שזו באה להדגיש את חומרת המצב הנתון.

ה. סיכום ומסקנות

מכל הנ"ל יוצא למסקנה:

א. בפשטות, לשיטת רש"י נראה שרק מי שדינו כשוטה ייפסל לעבודת המקדש. בכלל זה בעלי הפסיכוזה והמאניה, ולשיטת המלבושי יום טוב רק בשעה שחווים התקף פסיכוטי או מאני, או כשהמתמודד מאבד קשר עם המציאות כגון בדמנציה ואלצהיימר. בשאר הזמנים יוכלו לעבוד את עבודת המקדש, וכן נראה גם משו"ת חתם סופר. המלבושי יום טוב סבור שרש"י פוסל אף בעלי דיכאון חמור (אף שלעניות דעתי קשה להעמיד כן בדבריו).

מדברי החתם סופר משמע שהבעיה בנכפה וברוח קצרית הינה מצד ההפרעה האפשרית לעבודת המקדש והזלזול במקום המקודש. אם מצד זה באנו לפסול את הכהן, הרי שללא טיפול תרופתי ייתכן שיש לפסול במקרים רבים. אפילו חלק מהמתמודדים עם הפרעת קשב וריכוז (ADHD – Attention Deficit Hyperactivity Disorder) או הפרעה טורדנית

כפייתית (OCD – Obsessive Compulsive Disorder) יכולים לפעמים להיכלל ברשימת הפסולים, והכל לפי העניין. כמובן שחשש זה מתגמד בצורה משמעותית כשיש ליווי מקצועי, הן בתרפיה הן מבחינה תרופתית.

ב. שיטת הרמב"ם – לפי החתם סופר רש"י והרמב"ם לא נחלקו כלל. לפי המלבושי יום טוב, הרמב"ם חולק על רש"י בכך שלדעתו יש לפסול אף שוטה שאינו גמור, כגון מי שיש לו דיכאון חמור שגורם להפרעה משמעותית בדרכי החשיבה או ביכולת לתפקד, ופסול זה הוא אף כשאינו סובל מכך באותו רגע. לפי קריטריון זה, ייתכן שלא רק דיכאון חמור, אלא אף הפרעת אישיות גבולית (Borderline Personality Disorder), הפרעת דחק פוסט-טראומטית (Posttraumatic Stress Disorder), הפרעת זהות דיסוציאטיבית (Dissociative Identity Disorder) בכלל (וראו התייחסות מעניינת להפרעת אישיות גבולית ככהנים על ידי הרב משה רובינשטיין בקובץ בית יצחק (בהוצאת מכון בית יצחק בירושלים; עמ' קעח-קפג).

על פי הרב שאול אבן דנאן, הרמב"ם פוסל לעבודה כל מי שהפרעתו הנפשית הינה מהותית לו, ודבר זה מוערך על פי תדירות ההפרעה וחומרתה, ופסול זה יהיה שייך אף כשההפרעה אינה נותנת את אותותיה. לפי זה, ניתן להרחיב את פסולי הכהנים במומי הנפש הרחבה גדולה. מכל מקום, לעניות דעתי, בימינו שנתחדשו הטיפולים התרופתיים למתמודדי הנפש, לכל השיטות המוזכרות כאן כהן שמאוזן מבחינה תרופתית לא ייחשב כמי שפסול לעבודת המקדש.

ג. הצענו הסבר נוסף ברמב"ם. לדעת הרמב"ם יש פסולים מסוגים שונים. ישנו פסול מהותי מצד עצם מעמדו של המתמודד, ישנו פסול מצד החשש העתידי לתקלה בעבודת המקדש, וישנו פסול מצד ההפרעה הזמנית ליכולת התפקוד של האדם. גם כאן, ברור שטיפול תרופתי יכול לפתור כל אחד מהחששות הללו, וכבר הרחבנו לעיל בכל זה.

לסיכום, הגמרא לכאורה כוללת מומי נפש מסוימים ביותר, אך ככל שעברו הדורות, המפרשים הרחיבו את הרשימה וכללו בה הפרעות נפשיות נוספות, כפי מה שנגלה להם ולפי הבנתם. האחרונים החלו לעסוק בטעמי הפסול, ויצרו קטגוריות שמתוכן ניתן ליצור הרחבות נוספות. אולם דווקא הרפואה המודרנית וההתקדמות המשמעותית בתחום הטיפול בהפרעות נפשיות יכול להביא לצמצום ניכר של פסול מומי הנפש. לעניות דעתי הדבר מדויק היטב ממה שהבאנו בראש המאמר: מחלוקת הרמב"ן והאברבנאל לעניין האופן שבו נלמדים מומי הנפש מהפסוק. לדעת הרמב"ן מדובר בחולי, ואילו לדעת האברבנאל מדובר בעיוות הגוף. כך או כך, טיפול תרופתי מוצלח מעלים חשש זה, כך שגם כהנים המתמודדים עם הפרעות נפשיות לא פשוטות יוכלו לזכות לעבוד בעבודת המקדש בקדושה ובטהרה.

ויהי רצון שנזכה לראות לויים בשירם ובזמרים וכהנים בעבודתם.